

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/nazwy-do-zmiany/37011,ul-PPR.html>
25.03.2026, 07:25

ul. PPR

*W ocenie Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu nazwa powyższa **powinna zostać zmieniona** jako wypełniająca normę art. 1 Ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej (Dz.U. RP z 2016 r. poz. 744).*

Polska Partia Robotnicza (PPR) – organizacja polityczna stalinowskiej konspiracji na ziemiach polskich. Od roku 1944 na mocy decyzji J. Stalina główne narzędzie budowy systemu stalinowskiego i sprawowania władzy w jego ramach.

Decyzja o utworzeniu i nazwie Polskiej Partii Robotniczej zapadła w Moskwie po ataku Niemiec na ZSRR w 1941 roku. Stalin zamierzał w nowych okolicznościach polityczno-militarnych odtworzyć w Polsce scentralizowane kierownictwo ruchu komunistycznego (na miejscu rozwiązanej w 1938 r. KPP), które zapewni ścisłą kontrolę Kremla nad jego działalnością, a także zwiększy wpływy środowisk komunistycznych na terenach okupowanych przez Niemcy. Najpóźniej w sierpniu 1941 roku Stalin podjął decyzję o utworzeniu w Polsce nowej partii pod nazwą „Polska Partia Robotnicza”. Pod taką nazwą przekazał 27 sierpnia 1941 roku stojącemu na czele Kominternu Georgi Dymitrowowi polecenie budowy nowych struktur w Polsce. Pełnomocnictwa do utworzenia kierownictwa partii otrzymali członkowie grup dywersyjnych – tzw. grup inicjatywnych – wyszkolonych pod bezpośrednim nadzorem sowieckich służb specjalnych, formalnie działających jako „szkoła partyjna Kominternu”. Mieli być zrzućeni na spadochronach na ziemię okupowanej Polski. Dowódcą przygotowanej do wysłania do Warszawy specjalnej grupy dywersyjnej mianowano Marcelego Nowotkę, ps. „Stary” – działacza Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików), urzędnika administracji sowieckiej na ziemiach polskich okupowanych po 17 września 1939 roku, wytypowanego wcześniej do udziału w specjalnych szkoleniach polityczno-dywersyjnych pod Moskwą. Komunistom wytypowanym do realizacji wyznaczonych zadań przekazano wszystkie dyrektywy na zebraniu 29 sierpnia 1941 roku. Wśród nich były wytyczne na temat głębokiego zakonspirowania powiązań partii z Kominternem i nowej taktyki propagandowej, polegającej na eksponowaniu przede wszystkim haseł narodowych i patriotycznych. Strukturę, skład kierownictwa, cele i zadania oraz pierwsze dokumenty „programowe” opracowywano pod bezpośrednim nadzorem Stalina i Dymitrowa. Szczegółowe dyrektywy dotyczące form i charakteru działalności oraz łączności radiowej zapewnić miały pełne podporządkowanie rozkazom sowieckim. Główną fazę operacji przerzucenia pierwszej grupy inicjatywnej zrealizowano w grudniu 1941 roku. W nocy z 27 na 28 grudnia 1941 roku pierwsza część grupy inicjatywnej została zrzućona na spadochronach w okolicach miejscowości Wiązowna na wschód od Warszawy. W Warszawie nawiązali oni kontakty z osobami związanymi przed wojną z działalnością

sowieckiego wywiadu w Polsce, m.in. adwokatem Teodorem Duraczem ps. „Profesor”. Dysponując pełnomocnictwami wprost od Stalina, zarządzili na 5 stycznia 1942 roku spotkanie organizacyjne dla przedstawicieli kilku rozproszonych komunistycznych środowisk konspiracyjnych z Warszawy i okolic, które w latach 1939–1941 opowiadały się konsekwentnie za rozszerzeniem państwa sowieckiego na wszystkie ziemie polskie. Poglądy największego środowiska tworzącego później PPR w pełni odzwierciedlała wydana w lutym 1941 r. odezwa programowa Centralnego Komitetu Rewolucyjnych Rad Robotniczo-Chłopskich, w której pisano, że *„Komintern jest jedynym kierownictwem rewolucyjnego proletariatu. Jego ideologia, rewolucyjna działalność i taktyka prowadzą zdecydowanie i konsekwentnie do zwycięstwa Międzynarodowej Rewolucji Proletariackiej i do stworzenia Międzynarodowej Republiki Radzieckiej. ZSRR jest ojczyzną robotników i chłopów, szermierzem powszechnego pokoju, krajem wolności ludu, budowniczym sprawiedliwego, komunistycznego ustroju, wzorcem dla wszystkich narodów świata. [...] Polska Republika Radziecka wejdzie w skład Międzynarodowej Republiki Radzieckiej, by wspólnym wysiłkiem pracować dla dobra kraju, dla zbratania wszystkich ludów świata i zbudowania komunistycznego ustroju, który zaspokoi potrzeby każdego człowieka i położy kres wojnom, zaborom i nienawiści między narodami. [...] Niech żyje Międzynarodowa Rewolucja Proletariacka! Niech żyje III Międzynarodówka Komunistyczna! Niech żyje Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich! Niech żyje Niepodległa Polska Socjalistyczna Republika Radziecka!”* Warszawskie spotkanie ogłoszono zebraniem założycielskim „nowej” partii. Przekazano wytyczne co do taktyki politycznej PPR, informacje o składzie władz i przywieziony z Moskwy tekst pierwszej odezwy programowej partii *„Do robotników, chłopów i inteligencji, do wszystkich patriotów polskich”*. Zgodnie z wcześniejszymi decyzjami Stalina na czele nowej struktury stał Marcei Nowotko. Oprócz niego w skład kierowniczej trójki nowej partii i zarazem jej tzw. Komitetu Centralnego weszli: Pinkus Finder ps. „Paweł” i Bolesław Mołojec ps. „Długi”. Członkowie grupy Nowotki oraz kolejne osoby przerzucone z obszarów ZSRR otrzymywały zadania formalnego podporządkowania nowemu kierownictwu poszczególnych rozproszonych grup komunistycznych na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Rozpoczęto formowanie zbrojnych grup Gwardii Ludowej, w 1944 roku przekształconych w Armię Ludową. Już w roku 1942 doszło do wewnętrznej rywalizacji o władzę w komunistycznej konspiracji. W listopadzie Bolesław Mołojec, dotychczasowy dowódca Gwardii Ludowej, zorganizował zabójstwo Nowotki i przejął władzę w partii. W wyniku wewnętrznego spisku został zamordowany. Jego następcą został P. Finder, a po jego aresztowaniu – Władysław Gomułka. Oficjalna linia propagandowa PPR była ścisłym odzwierciedleniem polityki Kremla wobec Polski. Zgodnie z polityką Stalina wszystkie ziemie położone na wschód od linii Ribbentrop-Mołotow uważała za terytorium ZSRR. Z tych powodów dopóki Stalin utrzymywał oficjalne stosunki dyplomatyczne z rządem RP na uchodźstwie (w latach 1941–1943) PPR nie negowała legalności władz polskich na emigracji i w podziemiu. Wypełniając polecenia sowieckie podjęła nieudane próby przeniknięcia do struktur legalnego Polskiego Państwa Podziemnego. Natychmiast po zerwaniu stosunków ZSRR z Polską w kwietniu 1943 roku rozpoczęła kampanię propagandową, wymierzoną w Rząd RP i Polskie Państwo Podziemne. Przystąpiła także do czynnych działań wymierzonych w

podziemie niepodległościowe, nie stroniąc od denuncjacji komórek konspiracyjnych u władz niemieckich. Przykładem takich działań była podjęta jesienią 1943 roku operacja rozbicia archiwum Wydziału Bezpieczeństwa Delegatury Rządu, w którym delegatura gromadziła dokumenty na temat organizacji konspiracyjnych, kartoteki osób współpracujących z Niemcami i działaczy komunistycznych. Ofertę rozbicia archiwum i podzielenia się odpowiednimi dokumentami przekazano Gestapo. W efekcie w lutym 1944 roku członkowie bojówki PPR i gestapo wspólnie dokonali napadu na lokal archiwum. Gestapo zabrało materiały antyniemieckie. Drugą część przejęła PPR. Najważniejsze dokumenty dotyczące polskiego podziemia niezwłocznie przekazano do Moskwy. W wyniku akcji śmierć ponieśli zawiadujący archiwum urzędnicy Polskiego Państwa Podziemnego.

Mimo że nigdy nie udało się z konspiracyjnej PPR stworzyć partii dysponującej istotnym poparciem społecznym, jej struktury ze względów propagandowych miały sprawiać wrażenie „ogólnopolskich”. Utworzono w całym Generalnym Gubernatorstwie obwody, podzielone na okręgi: I – warszawski, II – lubelski, III – radomsko-kielecki, IV – krakowski, V – śląsko-dąbrowski, VI – łódzki, VII – lwowski. Niektóre z nich istniały jedynie na papierze. Np. obwodu warszawskiego w ogóle nie stworzono, a jego funkcje pełnił KC PPR. Podobnie było z obwodem lubelskim: od września 1942 roku jego funkcje spełniał z konieczności okręg lubelski. Zgodnie z sowieckimi wytycznymi PPR-owcy traktowali sowiecko-niemiecką linię demarkacyjną z 1939 roku jako wyznacznik wschodnich granic przyszłej polskiej republiki. Dlatego konspiracyjnych struktur partii nie budowali na Białostocczyźnie, którą uważali za część sowieckiej Białorusi. Wyjątkiem był obwód lwowski. Był to skutek przyłączenia przez Niemców Galicji Wschodniej do Generalnego Gubernatorstwa jako tzw. Dystryktu Galicja. Nie mając oparcia w ludności, Sowietom nie udało się tutaj utworzyć ukraińskojęzycznych struktur podziemnych. Ze względu na obecność ludności polskiej i łatwiejszą komunikację w ramach niemieckiej okupacji Dymitrow kazał zorganizować obwód lwowski PPR. Wysłannikiem komunistów do Lwowa był m.in. Jan Krasicki (w czasie sowieckiej okupacji aktywista lwowskiego Komsomołu). Działalność tego obwodu była krótkotrwała, pokazywała zarazem, że PPR była częścią międzynarodowych struktur sowieckiej konspiracji. Już latem 1943 roku tamtejsze struktury organizacyjne PPR zostały po prostu przemianowane na obwód Komunistycznej Partii (bolszewików) Ukrainy. Pepeerowska Gwardia Ludowa, jako część sowieckiego ruchu oporu, została przemianowana na Gwardię Ludową Zachodnich Obwodów Ukrainy, a po jakimś czasie na Organizację Ruchu Partyzanckiego Zachodnich Obwodów Ukrainy (ORPZOU).

Po przełomie na froncie wschodnim i zerwaniu przez ZSRR stosunków dyplomatycznych z Polską PPR rozpoczęła przygotowania do budowy stalinowskich ośrodków władzy w Polsce. Penetracja wywiadowcza części struktur Polskiego Państwa Podziemnego miała służyć przygotowaniom do likwidacji odtworzonej w podziemiu legalnej polskiej administracji po zajęciu kraju przez ZSRR. W końcu roku 1943 PPR ogłosiła powstanie Krajowej Rady Narodowej (KRN), która rzeczywistego znaczenia nabrała dopiero po zajęciu ziem centralnej Polski przez Armię Czerwoną. Pod osłoną sił sowieckich KRN, w pełni kontrolowana przez PPR, została przez Stalina ogłoszona „legalnym” organem władzy

państwowej.

W lipcu 1944 r. wbrew faktom ogłoszono, że utworzony w Moskwie Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego został powołany właśnie przez KRN. Był to właściwy początek budowy nowego systemu władzy w Polsce, opartego o bezwzględną dominację PPR jako realizatora polityki stalinowskiej. Przywoływane w propagandzie PPR hasła narodowowyzwoleńcze traktowano jako część kamuflażu, który skrywał rzeczywiste cele partii. W rzeczywistości utrzymywano pełnię gotowości realizacji wszelkich wytycznych Stalina, biorąc pod uwagę model Polski jako republiki wchodzącej wprost w skład ZSRR. W tajnej korespondencji wewnętrznej z Moskwą władze PPR wciąż deklarowały (również po ogłoszeniu powstania KRN) gotowość do uczestniczenia w budowie nowej republiki sowieckiej. W. Gomułka pisał 7 marca 1944 roku w liście do odpowiedzialnego za nadzór nad partiami komunistycznymi G. Dymitrowa, że „hasła walki o Polskę demokratyczną pomyślane są przez partię tylko jako hasła taktyczne na okres okupacji niemieckiej, po usunięciu której partia wysunie hasła Polski sowieckiej”. W latach 1944–1945 pod osłoną militarną i polityczną sowieckich wojsk oraz służb specjalnych zbudowano struktury władzy zdominowane przez PPR. Terror i represje pozwoliły na pacyfikację społeczeństwa polskiego. Kontrolowane przez PPR organy bezpieczeństwa publicznego i wojska przy współdziałaniu z jednostkami Armii Czerwonej, NKWD i „Smiersz” dokonały rozprawy ze strukturami polskiego podziemia niepodległościowego oraz z dopuszczoną czasowo do życia jawnego opozycją w postaci Polskiego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Pracy. Po sfałszowanych wyborach w styczniu 1947 roku PPR stała się monopolistycznym centrum władzy w Polsce, podporządkowanym władzom Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. Przystąpiła też do nowej fazy budowy systemu totalitarnego. W 1948 roku dokonano wchłonięcia koncesjonowanej PPS, już wcześniej podporządkowanej polityce PPR, i ogłoszono powstanie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

(mkkr)